

ARVOSTELUT

Mitä Ariès todella sanoi – ja kuka Ariès?

Eeva-Leena Onnismaa

Peltonen, Matti (toim.) 2013. Ariès ja historian salaisuus. Historia mirabilis 10. Turku: Turun historiallinen yhdistys ry. 206 s.

Lapsuuden ja perhe-elämän historiaa käsittelevä ranskalaisen Philippe Arièsin (1914–1984) teos *L'Enfant et la vie familiale sous L'Ancien Régime* on kuulunut monen kasvatustieteilijän syventävien opintojen tutkintovaatimukseen. Ranskaa taitamaton on luultavimmin lue-
nut kirjan Robert Baldickin englanninkielisenä versiona nimellä *Centuries of Childhood. A social History of Family Life*, jonka myötä Ariès tunnettaneen parhaiten myös historiatieteen ulkopuolisissa piireissä. Tähän käännökseen paljolti perustuu paitsi Arièsin maine lapsuuden historian pioneerina myös hänen kiistanalainen asemansa historioitsijana.

Sosiaalishistorioitsijana sekä mentaliteettien historian ja mikrohistorian metodologian kehittäjänä tunnettu Matti Peltonen on koennut joukon tutkijoita perkaamaan niitä ristiriitaisia käsityksiä, jotka liittyvät sekä Arièsiin henkilönä että hänen tutkimustensa merkitykseen omana aikanaan ja nykypäivänä.

Philippe Ariès työskenteli suurimman osan työurastaan akateemisen maailman ulkopuolella. Kesken jääneiden opintojensa jälkeen hän toimi opettajana saksalaismielisen Vichyn hallinnon rahoittamassa oppilaitoksessa, jossa koulutettiin oikeistolaisia nuorisajohtajia. Toisen maailmansodan jälkeen ja aina 1970-luvulle saakka Ariès työskenteli instituutissa, joka dokumentoi trooppisten hedelmien kansainvälistä kauppaa.

Teoksessa tunnustetaan Arièsin äärioikeistolaiset ja rojalistiset sympatiat samoin kuin hänen positionsa aikansa historiantutkimuksessa. Vailla akateemista oppiarvoa ja asemaa työskennellyt Ariès leimattiin mielellään harrastelijatutkijaksi. Jonkinlainen ulkopuolisuus kuvaa myös hänen elämänsä poliittisessa kentässä. Hän oli oikeistopiireissä vastarannan kiiski kritisoidessaan muun muassa rotuajatteluun pohjautuvia demografisia tulkintoja. Paradoksaalista kyllä, hän sai tukijoita 1960-luvun nuorista, joita Arièsin antimodernismi viehätti.

Teoksen kirjoituksissa Ariès esiintyy sekä uusien tutkimusteemojen nostajana että historiantutkimuksen kiisteltynä klassikkona. Avausartikkelissaan Peltonen antaa Arièsille mentaliteettien historian tutkimuksessa pioneerin aseman.

Kirjan seikkaperäisin ja laajin on Marjatta Rahikaisen artikkeli, jossa hän tarkastelee Arièsin tunnetuinta, lapsuuden ja perheen historiaa käsitellyttä teosta. Rahikainen paneutuu erityisesti englanninkielisen version puutteisiin ja pohtii tästä aiheutuneita seuraamuksia Arièsin tutkijamaineelle.

Kirjan yhtenä teemana on kuoleman historia, josta kirjoittavat Jyrki Hakapää ja Ilona

Pajari omissa artikkeleissaan. Hakapää paneutuu erityisesti Arièsin länsimaisen kuoleman historiaa käsitelleeseen teokseen. Kuoleman tutkijana Ariès on Hakapään mukaan saanut myös historioitsijoilta asiallisimman kohtelun ja ammatillisen kritiikin. Pajari puolestaan tarkastelee Arièsin teoksen jälkeistä kuoleman historian tutkimusta.

Ariès on tunnustettu myös yksityiselämän historian tutkijana ja tämän tutkimusteeman ideoijana myös muille tutkijoille. Johanna Ilmakunnas esittelee artikkelissaan Arièsin ja Georges Dubyn toimittamaa viisiosaista *Histoire de la Vie Privée* –teossarjaa (ilmestyi vuosina 1985–1987), joka julkaistiin vasta Arièsin kuoleman jälkeen. Sarjan kolmas osa on ilmestynyt Johanna Ilmakunnaksen suomentamana nimellä *Omassa huoneessa: yksityiselämän historiaa renessanssista valistukseen* (2001). Kirjan viimeisessä artikkelissa Matti Peltonen vertailee Arièsin tuotantoa Michel Foucault’n seksuaalisuuden historiaan.

Kirjan loppuun on koottu Arièsin valikoitu bibliografia, jossa esitellään hänen kirjallinen tuotantonsa: kirjat, artikkelikokoelmat sekä valikoima hänen kirjoittamiaan artikkeleita, esseitä ja arvosteluja.

Seuraavassa tarkastelen lähemmin Marjatta Rahikaisen artikkelia, joka käsittelee Arièsia lapsen ja perhe-elämän historian tutkijana. Tähän tutkimusteemaan Ariès yhdisti myös kasvatuksen ja koulutuksen historian. Rahikainen on paneutunut alkuperäisteksteihin huolella ja avaa myös ranskaa taitamattomalle lukijalle niitä ongelmia, mitä seuraa siitä, jos lukijakunta on pääosin heikkolaatuisten englanninnosten varassa – varsinkin, jos julkaisuista käännöksistä on jätetty osia alkuperäistekstistä kokonaan pois. Baldickin käännöistä ovat muutkin kritisoineet. Englantilainen historioitsija Adrian Wilson (1980) totesi sen äärellä: ”*This is not a scholarly translation*”. Rahikainen moittii Baldickin englanninnosta epäjohdonmukaisuudesta ja epätarkkuudesta alkaen sisällysluettelosta ja ulottuen läpi koko käännöksen. Rahikainen tosin muistuttaa, että virhetulkintoihin osallisia ovat myös jotkut hänen seuraajikseen nimetyt tai itsensä nimenneet tutkijat, joista hän mainitsee erityisesti Edward Shorterin, jonka Ariès-tuntemusta Rahikainen pitää pinnallisena.

Keskeisiä Rahikaisen esiin nostamia käännöspulmia on käsitteen ”*sentiment de la famille*” ja sen pariin kehitetyn ”*sentiment de l’enfance*” (sanamukaisesti ”perheen tunne” ja ”lapsuuden tunne”) huolimaton kohtelu. Niinpä *sentiment de l’enfance* on Baldickilla vuoroin *idea of childhood* tai *concept of childhood*. Muita *sentiment*-sanon käännössynonyymeja Baldickilla ovat esimerkiksi *attitude*, *charms*, *desire*, *feeling*, *idea*, *interest* tai *notion*. Rahikainen tähdentää, että *sentiment* on Arièsille sekä tutkimustulos että johdonmukaisesti käytetty analyyttinen käsite, jonka avulla hän on rakentanut yhteyksiä ilmiöiden ja käsitteiden välille. Samat käännösongelmat ilmenevät sekä saksan- että ruotsinkielisissä käännöksissä. *Sentiment* näyttäisi kääntyneen ongelmitta vain italiaksi ja espanjaksi. Rahikainen muistuttaa, että sana on näissä kielissä samaan tapaan monimerkityksinen kuin ranskassa.

Myös englannissa *sentiment*-sanalla on useita merkityksiä, kuten asenne, mieliala, tunne ja tunteellisuus. Tietoisuus alkuperäisen käsitteen monimerkitysisyydestä ei kuitenkaan oikeuta kritiikittömiä, perustelemattomia ja epäjohdonmukaisia sanavalintoja käännöksissä. Rahikaisen mukaan vaihtelevat käännöstermit kielivät siitä, etteivät kääntäjät ole ymmärtäneet sanan merkitystä alkuperäisyhteydessään. Tästä johtuen englanninnoksen varassa olleet sosiologit ja historiantutkijat ovat joutuneet tyytymään yksipuolisiin tulkintoihin Arièsin moneen suuntaan avautuvista pohdiskeluista. Nämä tulkinnat ovat levinneet laajalti anglo-amerikkalaisissa tieteellisissä joulaleissa ja näin myös lapsuudentutkijoiden ja kasvatustieteilijöiden keskuuteen.

Arièsin on usein väitetty tuottaneen tulkinnan universaalista tai vähintään yleiseurooppalaisesta lapsuuden ja perheen historiasta. Ariès kuitenkin tähdensi tutkineensa näitä

nimenomaan ranskalaisessa kontekstissa ja keskittyvänsä erityisesti Ranskan vallankumousta edeltäneeseen *ancien régime* aikaan (rajausta koskeva maininta on pudotettu pois useimpien käännösten otsikosta). Tässä viitekehyksessä Ariès nostaa esiin kaksi ”lapsuuden tunnetta”. Ensimmäinen näistä liittyy ”pikkulapsen suloisuuteen” ja syntyi perheen piirissä 1600-luvun aikana. Toinen taas syntyi perheen ulkopuolella ”katolisen kirkon, korkeiden virkamiesten ja 1600-luvun moralistien keskuudessa”, jotka näkivät lapsen pikemminkin hauraana olentona, jota on kasvatettava ja koulittava. Tästä toisesta lapsuuden tunteesta tuli sittemmin osa perhe-elämää.

Ariès paneutui teoksensa toisessa osassa *ancien régime* aikaiseen koululaisten ja kouluelämän historiaan. Esimerkiksi 1500-luvulta alkanut oppilaiden jako iän mukaisiin luokkiin voidaan Rahikaisen mukaan nähdä yhteydessä siihen, että lapsuus ja nuoruus alettiin ylipäättään ymmärtää vaiheittaisena kehityksenä. Kova kuri ilmaantui kouluihin keskiajan jälkeen ja nöyryyttävä kurinpito oli nähtävissä merkinä lasten ja nuorten näkemisestä omana kategorianaan, ei-aikuisina. 1700-luvulla muotoutuivat puolestaan eri yhteiskuntaluokille tarkoitettut koulumuodot: lyhyt käytännöllinen koulutus työtä tekeville ja pitkä kouluun yhdistyvä lapsuus ylemmille kansankerroksille.

Matti Peltosen toimittama kirja ei pyri sijoittamaan Arièsia väärinymmärrettyjen nerojen kategoriaan, sillä hänen todetaan saaneen tunnustusta myös elinaikanaan, joskin vasta uran loppuvaiheissa. Lapsuuden ja perheen historiaa koskenut kirja sai osakseen myönteistä huomiota sekä Ranskassa että Yhdysvalloissa. Ariès itse koki päässeensä ulos jonkinlaisesta karanteenista sen jälkeen, kun kirjasta oli julkaistu arvostelu hänen kotimaassaan ilmestyvässä historianatikijoiden *Annales*-julkaisussa vuonna 1964.

Peltosen toimittama kirja on kompakti esitys Arièsin suhteesta tutkimusteemoihin, jotka ovat yhä kiinnostavia. Kirja avaa uusia ikkunoita Arièsin tuotantoon – tai vähintään pyyhkii pölyjä vanhoista. Teos vahvistaa hänen asemaansa mentaliteettien historian pioneerina ja uusien tutkimusteemojen avaajana, jonka elämäntyöstä myös kasvatuksen historian tutkimus on hyötynyt. Marginaalissa ei välttämättä ole hyvä olla, mutta reuna-alueilla ja rajapinnoilla liikkuvan ajattelijan merkitys voi olla iso tieteenalansa näkökulmien avartajana. Edelleen ajankohtainen Ariès onkin kiinnostava myös historiatieteen ulkopuolella.

Lähteet:

Ariès, Philippe 1960. *L'Enfant et la Vie Familiale sous l'Ancien Régime*. Paris: Librairie Plon.

Ariès, Philippe 1962. *Centuries of Childhood. A Social History of Family Life*. Translated by Robert Baldick. New York: Vintage Books.

Ariès, Philippe 1985-1987. *Histoire de la Vie Privée*, vol. I–V. Paris: Seuil.

Ariès, Philippe 2001. *Omassa huoneessa. Yksityiselämän historiaa renessanssista valistukseen*. Kääntänyt Johanna Ilmakunnas. Helsinki: Nemo. [*Histoire de la Vie Privée*, vol. III]

Wilson, Adrian 1980. *The Infancy of the History of Childhood. An Appraisal of Philippe Ariès*. *History and Theory* 19 (2), 132–153.

FT Eeva-Leena Onnismaa työskentelee yliopistonlehtorina Helsingin yliopiston Opettajankoulutuslaitoksella